

**ბერი-სოფია ლაკოსი (ჰოლანდია)
მოკაპედ აჰან ნაზარი (ირანი)**

**მრავალხმიანობა ჰავრამანის მუსიკაში: შემშალისა
და სიმღერის ურთიერთქმედებისას წარმოქმნილი ქვეცნობიერი
მრავალხმიანობა ჰავრამანის ტრადიციულ მუსიკაში**

ჰავრამანი მთიანი რეგიონია, რომელიც განლაგებულია დასავლეთ ირანის ქურთისტანისა და ქურმანშაჰის პროვინციებში და ერაყის ქურთისტანის სამხრეთ-აღმოსავლეთში.

ჰავრამანს საკუთარი მუსიკალური ტრადიცია აქვს, რომელიც ქურთისტანის სხვა რეგიონების ტრადიციებისაგან განსხვავდება.

ჰავრამანის ტრადიციული მუსიკა, ძირითადად, ვოკალურია დაიმღერება თანხლების გარეშე. ფლეიტა, სახელად შემშალი, ერთადერთი საკრავია, რომელიც ჰავრამანის მუსიკალური ტრადიციის ნაწილია, ჩარჩოიან დოლთან ერთად, რომელსაც დაფი¹ ეწოდება.

შემშალი დიდი ხანია რეგიონში არსებობს, მას თავისი გზა და განვითარება აქვს. სიმღერისა და შემშალის გზები პარალელურად ვითარდებოდა. ის ერთ-ერთი უძველესი ინსტრუმენტია ქურთისტანის ტერიტორიაზე. საკრავს საკუთარი რეპერტუარი გააჩნია, რომელიც რეგიონის ვოკალური რეპერტუარისგან განსხვავებულია. შემშალთან დაკავშირებული მუსიკალური აზროვნება, რეგიონის ტრადიციული ვოკალური მუსიკისგან განსხვავებით, მაკამზეა დაფუძნებული, ხოლო ჰავრამანის ტრადიციული სიმღერები არ არიან მასზე დაფუძნებული და დიაპაზონში შეზღუდული არიან.

შემშალი სოლო საკრავია და გამოიყენება კულტურულ ცერემონიალებში. ტრადიციულად ის არ არის სათანხლებო საკრავი. მიუხედავად ამისა, შემშალზე შემსრულებლები, მომღერლების აკომპანირებისას, მაინც ცდილობდნენ სიმღერების უფრო რიტმულად გარდაქმნას ვოკალური მელოდიების გამეორებით ან მათთვის პასუხით.

ინსტრუმენტის წყობასა და მომღერლის ხმის დიაპაზონს შორის სხვაობის გამო, ადგილობრივი მოსახლეობის მუსიკალური გემოვნების ესთეტიკური თავისებურებები, ასევე, კულტურული ასპექტები, აკომპანიმენტი ხშირად ჰეტეროგონიას წარმოქმნის, ხოლო ორი მომღერლის მიერ შესრულება – მრავალხმიანობას. ეს მრავალხმიანობა არავითარ შემთხვევაში არ არის გაცნობიერებული ან მიზანმიმართული და ყოველ ჯერზე სხვადასხვა ინტერვალის თანაფარდობით შეიძლება შეგვხვდეს.

ფაქტობრივად, მრავალხმიანობა გვხვდება შემშალის თანხლებიან უმეტეს ვოკალურ შესრულებაში. მთავარი საკვლევი კითხვაა, თუ როგორ ყალიბდება ეს მრავალხმიანობა და რა მახასიათებლები აქვს მას? რა პირობებში წარმოიშობა ის? რა ინტერვალები და კულტურული ასპექტები უკავშირდება? შედეგები გვჩვენებს, რომ ჰავრამანის მუსიკოსები ამ მრავალხმიანობას ვერ ამჩნევენ. წარმოქმნილი „დისონანსური“ ინტერვალები მსმენელისთვის უსიამოვნო არაა.

ქურთებს საერთო შტრიხები აქვთ ენაში, ზნე-ჩვეულებებში, ცხოვრების წესსა და რელიგიაში; მაგრამ პოლიტიკური მიზეზების გამო, ისინი გაბნეული არიან ვრცელ

¹ დაფი ქურთული ჩარჩოიანი დოლია, რომელიც უძველესი დროიდან გამოიყენება სასულიერო ცერემონიებისა და მშვიდობის დამყარებისას.

ტერიტორიაზე, რომელიც დაყოფილია ირანს, თურქეთს, ერაყს, სირიასა და სომხეთს შორის, რამაც, გარდა ისტორიული მოვლენებისა, კულტურული თავისებურებების განსხვავებულობა გამოიწვია. ჰავრამანი, როგორც ირანის ქურთისტანის ერთ-ერთი რეგიონი, სამხრეთით ჭავანრუდისკენ, დასავლეთით ერაყისკენ და ჩრდილოეთით მარივანისკენ მიდის (Sultani Horami, 355 :2007).

ქურთისტანის რეგიონის ზემოთ ხსენებული კულტურული განსხვავებები, უდავოდ, არსებობს მუსიკის სფეროშიც. ჰავრამანის მუსიკა განსხვავდება ქურთისტანში პოპულარული სხვა მუსიკისგან ვოკალური ხასიათით, ტაშის თანხლებით, ფიქსირებული რეპერტუარით, მელოდიის ორი-სამი ძირითადი ბგერით (ნოტი) ფორმირებით, საშემსრულებლო იმპროვიზაციის სიმწირით. ჰავრამანის მუსიკალური ინსტრუმენტები არასდროს შერწყმულა ამ რეგიონის ვოკალურ მუსიკასთან და ცალკე გზას გაჰყვა.

ჰავრამანის რეგიონის ყველაზე მნიშვნელოვანი ინსტრუმენტია შემშალი, რომელიც რეგიონის კულტურაში კომპლექსურ როლს თამაშობს. მას საკუთარი განსაკუთრებული რეპერტუარი აქვს და სიტყვა „მაკამ“ გამოიყენება თითოეული ნაწარმოებისთვის. ზოგიერთ მაკამს პირდაპირი კავშირი აქვს ამ რეგიონის მოსახლეობის ცხოვრებასა და კულტურასთან, რაც ჰავრამანის ხალხში მის პრაქტიკულ და ესთეტიკურ პოზიციას ადასტურებს. შემშალზე, როგორც ინსტრუმენტზე და, განსაკუთრებით, ამ ინსტრუმენტის კულტურულ როლზე, კვლევა არ არსებობს.

კვლევის მეთოდები: მიმდინარე კვლევა საბიბლიოთეკო და სავლე მეთოდების ერთობლიობას წარმოადგენს. ინფორმაციის უმეტესობა ადგილზე კვლევებისა და ჰავრამანში შემშალის მუსიკოსებთან საუბრის შედეგად არის მოპოვებული.

სავლე კვლევა ჩატარდა დოქტორ ბრუნო ნეტლის მიერ წიგნში „ეთნომუსიკოლოგია“ შეთავაზებული მეთოდით და დოქტორ მოჰამედ რეზა აზადეფარის ლექციაზე დაყრდნობით. ასევე, ადგილობრივ (ჰავრამანის) მომღერლებთან კითხვები და საუბრის მეთოდები შედგენილია ზემოთ ხსენებულ წიგნში შემოთავაზებული კითხვარებისა და დოქტორ აზადეფარის ლექციების საფუძველზე. აგრეთვე, სტატიის მომზადებისას გავეცანით ამ საკითხთან პირდაპირ თუ ირიბად დაკავშირებულ ხელმისაწვდომ ლიტერატურას, ისევე, როგორც გარკვეული რაოდენობის არსებულ აუდიო მასალა.

შემშალი ქურთებს შორის ერთ-ერთი ყველაზე გავრცელებული და უძველესი სასულე ინსტრუმენტია. ჩვეულებრივ, ინსტრუმენტის სიგრძე 50–40 სანტიმეტრია და დიამეტრი ერთი და იგივეა ენიდან ძირამდე, რაც, დაახლოებით, 2 სანტიმეტრია.

შემშალს ჩვეულებრივნი თვალი აქვს, რომლებს შორის დაშორება 2,5 სანტიმეტრია, ხოლო ბოლო თვლიდან ძირამდე 3 სანტიმეტრია. დაკვრისას, მარცხენა ხელი ზედა მხარეს არის მოთავსებული, მარცხენა – ქვემოთ. ინსტრუმენტი დიაგონალურ პოზიციაშია და ხმა პირიდან ზედა ნახვრეტში ჰაერის ჩაბერვის შედეგად მიიღება. შემშალი ცნობილია ჰავრამანში ერაყისა და ირანის ისეთ ქალაქებში, როგორცაა პავეჰი, რავანსაჰრი, ჭავანრუდი, ნოუსუდი, ნოუდეშაჰი და სოფლებში, როგორცაა ბიარე ერაყში, ასევე, სატიარანი ირანში, შიმშირი და ა.შ. სამწუხაროდ, შემშალზე შემსრულებელთა რიცხვი შემცირდა, რამაც ცოცხალი წარმოდგენების რაოდენობის შემცირება გამოიწვია.

ბუნებას დიდი როლი უჭირავს ჰავრამანის კულტურაში. შემშალის კუთვნილ ერთ-ერთ მაკამს სპეციალურად ყვავილებისა და მცენარეებისთვის ასრულებენ. (ზოგიერთი კვლევა ადასტურებს, რომ მუსიკას მცენარეების კეთილდღეობაზე ძლიერი გავლენა აქვს). მსოფლიოს მრავალ კუთხეში ჩასაბერ ინსტრუმენტებსა და მწყემსებს

შორის კავშირი იმდენად დიდი ხანი არსებობს, რამდენსაც კაცობრიობის ისტორია ითვლის. ერთ-ერთი მაკამი ფარასთვის სრულდება. არსებობს მაკამზე დაფუძნებული მელოდიები, რომელიც ჰავრამანში შემშალზე სხვადასხვა სიტუაციისას სრულდება.

**შემშალის როლი ჰავრამანის ხალხის ცხოვრებაში.
მაკამი სხვადასხვა სიტუაციისთვის ჰავრამანში მაკამზე
დაფუძნებული აზროვნება მხოლოდ შემშალთანაა დაკავშირებული.**

მაკამი, როგორც მას ბრუნო ნეტლი განმარტავს, არის: ... „ბგერებისა და სახასიათო მელოდიური ელემენტების, ან მოტივების გამოყენების ტრადიციული ნიმუში. მაკამში გამოყენებული ნოტები ნახევარტონებითა და მთელი ტონებითაა დაყოფილი, რომლებიც დასავლურ მუსიკაშიც გვხვდება, ასევე, სამი მეოთხედი და ხუთი მეოთხედი ტონებით, რომლებიც ტონის სიმალლის უფრო დახვეწილი სხვაობის შედეგია, ვიდრე დასავლეთის ნახევარტონები; (იხ. მიკროტონალური მუსიკა.“ (ბრუნო ნეტლი: ენციკლოპედია <https://www.britannica.com/art/maqam-music>). ჰავრამანს სხვადასხვა სახის სიტუაციებისთვის სხვადასხვა მაქამები აქვს, საკუთარი სახელებითვე.

მაკამი **საჰარი** სიტყვიდან „საჰარ“ მოდის, რომელიც აისს ნიშნავს. საჰარი არის მაკამი, რომელიც დილით ადრე სრულდება, მაკამ საჰარის სამი განსხვავებული მელოდია აქვს და ყველა მათგანს შეტყობინების ხასიათი აქვს. თითოეულ მელოდიას შესასრულებლად საკუთარი ფუნქცია/მიზები აქვს.

საჰარი არის მაკამი, რომელსაც შეტყობინების სახე აქვს. მაკამ საჰარის ერთი მელოდია გარდაცვალების გამოცხადებისთვის გამოიყენება და, ტრადიციულად, როდესაც ჰავრამანის ხალხს ეს მაკამი ესმით, გარდაცვალებას იტყობენ. სტუმარმასპინძლობა ჰავრამანის რეგიონის მნიშვნელოვანი ნაწილია და მნიშვნელოვან მოვალეობად ითვლება, როგორც რელიგიური, ასევე, ადამიანური თვალთახედვით. მაკამ საჰარის მეორე მელო სტუმრებისთვის სრულდება, როგორც სოფელში ადამიანების ჩამოსვლის მაუწყებელი, ხოლო დაისის დროს შესასრულებელი – როგორც სასიხარულო მოვლენის მომასწავებელი, როგორცაა მაგალითად, ქორწილის დაწყება (აუდიომავ. 1). **ჰარალაზარდა** არის ბუნებასთან დაკავშირებული მაკამი. „ჰარალა“ არის ყვავილის სახეობა, „ზარდა“ კი ყვითელს ნიშნავს. ეს „ყვითელი ყვავილი“ ჰავრამანის მთებში იზრდება. ეს არის მაკამი მცენარეებისა და ყვავილებისთვის და სრულდება, რათა მათ ზრდაში დაეხმაროს. სხვათა შორის, მას უარყოფითი ეფექტი აქვს ჰარალაზარდას ზრდაზე.

მაკამი, სახელად **შიგალი**, ორი სიტყვისგან შედგება. „მაი“ ნიშნავს ცხვარს და „გალი“ (ძირითადი ფორმა არის „გალა“) – ნახირს/ფარას. ეს მწყემსების მაკამია. პაიმენ მაქამი პასტორალური ტიპისაა და ფარისთვის სრულდება. ამ მაკამს სამი მელოდია აქვს.

ჰასბა დაკავშირებულია ინფექციურ დაავადებასთან, რომელიც სუნთქვის პრობლემებს იწვევს. ეს მაკამი ავადმყოფის გამოჯანმრთელებისთვის სრულდება. ჰასბას სამი მელოდია აქვს.

მაკამი, სახელად **ღალავასიავა**, მოდის სიტყვიდან „ღალავი“, რომელიც ყვავს ნიშნავს, ხოლო „სიავ“ – შავს, შესაბამისად, ამ მაკამის სახელია „შავი ყვავი“. ამ სახელის წარმოშობა უცნობია. მას აქვს მეტრული მელოდია და სრულდება სალხინო შეკრებებისას და ცეკვის დასაწყისში. ასევე, ასრულებენ მისტიკური შემთხვევებისას, **თეკიაჰსას** (სუფის მისტიკური ლოცვებისა და ცერემონიების წმინდა ადგილი) და რელიგიური მოვლენების დროს. ეს მაკამი ერთი მელოდიით არის წარმოდგენილი.

დარა'ი მოდის სახელიდან „დარა“, რაც ველს ნიშნავს, მაგრამ ჰავრამანში ეს

სიტყვა, ასევე, ბალის აღმნიშვნელია. სახელის წარმოშობა გაურკვეველია, მაგრამ ზოგიერთი მას „დაირის“ უწოდებს. მაკამ დარა'ის ერთი მელოდია აქვს. ცნობილია, რომ ის ასაკოვანი ადამიანებისთვის სრულდება.

ჩამარი მოდის სიტყვიდან „ჩამარ“, რაც ტირილს ან გოდებას ნიშნავს. ჩამარი არის მაკამი სამგლოვიარო რიტუალებისთვის, სრულდება დაკრძალვებზე და ყოველთვის დაფით თანხლებით. ამ მაკამს 2 მელოდია აქვს (Nazari, 2016).

შემშალის გაგება ტექნოლოგიის ერაში

ტექნოლოგიებმა ჰავრამანის მუსიკალურ ტრადიციებზე გავლენა მოახდინა.

რამდენიმე ჰავრამანელი მომღერალი სიმღერებს ტრადიციული ქურთული ინსტრუმენტების ორკესტრის თანხლებით ასრულებს, მათ შორის, შემშალისაც.

შემშალის ხმა უფრო და უფრო ხშირად ისმის ელექტრონული პიანინოდან, რომელშიც ის ინსტალირდება (როგორც კორგი) სხვადასხვა ქურთული ფოლკლორული ინსტრუმენტის მსგავსად.

ტექნოლოგიური გამოგონებების ხელშეწყობით, შემშალის ხმის ცნობადობა ქურთ ხალხში კარგად არის შემორჩენილი. ამ ცნობადობას ხელს უწყობს სოციალური პლატფორმებიც (ძირითადად, YouTube). რამდენიმე ქურთი მომღერალი იყენებს შემშალს თანხლებს ორკესტრთან ერთად. ცნობილი მომღერლების რამდენიმე ვიდეო-რგოლმა, რომელიც უამრავმა ადამიანმა ნახა, გაზარდა შემშალის ცნობადობა. დამატებით, უამრავი სოლო შესრულება არსებობს, ასევე, შემშალისთვის დაწერილი ან არაწერილი მელოდია, ასევე, რემიქს-ვერსიები.

ცნობილი ჰავრამელი მუსიკოსების რამდენიმე ვიდეო-რგოლმა YouTube-ზე საერთაშორისო ყურადღება მოიხვეჭა (რადგან ამ რგოლებში შემშალიც ფიგურირებს, შეგვიძლია ვივარაუდოთ, რომ ამ უძველესი ინსტრუმენტის ცნობადობაც ირიბად გაიზარდა).

ტექნოლოგიების გავლენა, რომელიც ხელს უწყობს შემშალის ცნობადობის შენარჩუნებას, შეგვიძლია პოზიტიური კუთხით განვიხილოთ.

ჰავრამანში გავრცელებული ვოკალური ტიპები

ჰავრამანის ტრადიციული ვოკალური სიმღერები კონკრეტულ მაქამებზე არ არის დაფუძნებული. დიაპაზონი, ჩვეულებრივ ტეტრაქორდშია შეზღუდული. ვიბრატო შესრულების ერთ-ერთი თავისებურებაა.

ჰავრამანის ვოკალური ტიპების ძიებისა და ამოცნობის პროცესში გარკვეული კვლევითი სირთულებებია, რაც სიმღერების ზუსტ განსაზღვრას აძნელებს. ამ სირთულებებს შორისაა რეგიონის მომღერლებს შორის შეუთანხმებლობა და ისტორიული წყაროების არარსებობა.

ჰავრამანის მომღერლებთან საუბრისას (კვლევის განმავლობაში), სიმღერების მეტ-ნაკლებად განსხვავებული კატეგორიები და სახელები იქნა განსაზღვრული. ასეთი პრობლემების წარმოშობის ყველაზე მნიშვნელოვანი მიზეზი ამ რეგიონის მიმდებარედ დომინანტური მუსიკისა და კულტურის გავლენაა. რეგიონის ბევრი მომღერალი ირანული კლასიკური მუსიკის გავლენით და ჰავრამის მუსიკაზე მისი უპირატესობის განცდის გამო, ცდილობს ამ რეგიონის მუსიკალური კონცეფციის წარდგენას ირანული ინსტრუმენტული მუსიკის კონცეფციასთან ახლოს (ხანდახან სინონიმდაც).

ჰავრამანის ტრადიციული მუსიკალური აზროვნება გარკვეულწილად განსხვავებული და უნიკალურია, რადგან ატარებს არქაულ ელემენტებს, რომლებიც ჰავრამანის ტრადიციულ სიმღერებში ვლინდება და უთანხლებო იყო თაობიდან თაობაში.

ამ ტრადიციულ სიმღერებში, როგორც მეტრულ, ასევე, არამეტრულ, რიტმულსა და არარიტმულში, პოლიფონიისადმი ტენდენციაც შეინიშნება. მრავალხმიანობა, რომელიც ზოგიერთ შესრულებაში გვხვდება, გაუცნობიერებელია და პარალელური ან გადაფარვითი მანერით სრულდება (Lakos, 2020).

ჰავრამანის ვოკალურ ტიპებს შორის ყველაზე მნიშვნელოვანი და გავრცელებული სამი სიმღერაა: **სიაჩამანა², ვერდაბაზამი³ და ჩაპლა⁴.**

სიმღერა შემშალის თანხლებითა და ქვეცნობიერი მრავალხმიანობით

როგორც უკვე ითქვა, ჰავრამანის სიმღერები, ძირითადად, ინსტრუმენტული თანხლების გარეშე სრულდება და შემშალიც, საკუთარი რეპერტუარის ფორმირებისას დამოუკიდებელი გზით მიდის და თავის პოზიციებს ვოკალისგან დამოუკიდებლად იმკვიდრებს. ბოლო რამდენიმე ათწლეულში, სავარაუდოდ, მასობრივი საინფორმაციო საშუალებებისა და მეზობელი მუსიკალური კულტურების გავლენით, სიმღერების შემშალის თანხლებით შესრულება საგრძნობლად გაიზარდა, განსაკუთრებით, მეტრული სიმღერების, როგორებიცაა ვერდაბაზამი და ჩაპლა. ასეთი შესრულებისას შემშალი იმეორებს სიმღერის მელოდიას და მელოდიაზე პასუხით მომღერალს შესვენების საშუალებას აძლევს.

ამ ტიპის შესრულების უმეტესობაში, შემშალის ფიქსირებული ნყოფის გამო (ამ ინსტრუმენტის ნყოფის ცვლილება შეუძლებელია), ტონური დისტანცია მომღერლის ხმასა და ინსტრუმენტს შორის უნისონში არ არის, რის შედეგადაც ვიღებთ მრავალხმიანობას. ეს მრავალხმიანობა გაუცნობიერებელია და, შესაძლებელია, დისონანსური ინტერვალებით წარმოიქმნას. დისტანციით შექმნილი დისონანსი უმნიშვნელოა როგორც ამ მუსიკის შემსრულებლისთვის, ასევე, პუბლიკისთვის.

ზოგიერთ შესრულებაში მომღერალს შეუძლია ტონი შეუნწყოს შემშალს, ამ შემთხვევაში მრავალხმიანობა არ წარმოიქმნება, მაგრამ არაუნისონური ინტერვალთა შესრულება ბევრად მეტია, ვიდრე უნისონური. პოლიფონიის

² ჰავრამანის რეგიონის ყველაზე მნიშვნელოვანი სიმღერა არის სიაჩამანა. ამ სიმღერას განსაკუთრებული ადგილი უკავია ჰავრამანის ხალხისა და მომღერლებისთვის. ამ სიმღერის სახელი მნიშვნელობასა და მის ისტორიასა თუ წარმოშობაზე ბევრი ითქვა, რაზეც ქვემოთ ვისაუბრებთ. რეგიონში სიაჩამანას სიმღერა იმდენად მნიშვნელოვნად ითვლება, რომ მისი შესრულება მხოლოდ კარდ მომღერალს შეუძლია, და ფაქტორივად, ისაა კარგი მომღერლის სუსტი მომღერლისგან განმასხვავებელი კრიტერიუმი.

ჰავრამანის სიმღერებს შორის, სიაჩამანა ერთადერთი სიმღერაა, რომელიც მხოლოდ ამ რეგიონთანაა დაკავშირებული და არცერთ სხვა ქურთულ რეგიონში არ სრულდება. ეს შესაძლებლობას გვაძლევს ამ რეგიონის მუსიკალურ თავისებურებებზე სრული ინფორმაცია მივიღოთ.

³ ვერდაბაზი ორი სიტყვისგან შედგება, „ვერდ“ ნიშნავს პატარას და „ბაზმ“ ატარებს სიმღერის ზოგად მნიშვნელობას. სიმღერის სახელი ჰირდაპირი მნიშვნელობით „მოკლე სიმღერას“ ნიშნავს. ამ სიმღერის სახელწოდება, ალბათ, სიაჩამანასგან განსხვავებით, მის მახასიათებლებთანაა კავშირში. ვერდაბაზმს სიაჩამანაზე მოკლე სტროფები აქვს და რიტმული თვალსაზრისით, უფრო მოკლე მონაკვეთები. ხანდახან, ჰავრამანში ამ სიმღერას შეცდომით თვლიან ნებისმიერი რიტმული სიმღერის ზოგად ტერმინად. სინამდვილეში, ვერდაბაზამია არის მელოდიური სიმღერა მძიმე ტემპით, რომელიც აშკარად გამოირჩევა რეგიონის სხვა მელოდიური სიმღერებისგან.

⁴ ჩაპლა ჰავრამანის სამხიარულო ცერემონიების ყველაზე მნიშვნელოვანი სიმღერაა. ეს სიმღერა, რომელსაც მხიარული და რიტმული განწყობა აქვს, ძალიან ენერგიულად სრულდება. ტრადიციულად, მას იგივე სახელწოდების საკუთარი ცეკვა ახლავს, მაგრამ დღესდღეობით ნებისმიერი (ქურთული) ცეკვა შეიძლება მასთან ერთად შესრულდეს. ჰავრამანის სხვა სიმღერებთან შედარებით, ჩაპლამ მეტი ცვლილება განიცადა კომუნიკაციის გაფართოებისა და სხვა რეგიონების მუსიკალური მახასიათებლების გავლენით, და დღეს მასზე გავლენა მოახდინა არამშობლიურმა მელოდიებმა, ხანდახან სპარსულმა, ლორიმ და არაბულმაც კი.

წარმოქმნის კიდევ ერთი მიზეზი იმაში მდგომარეობს, რომ ჩვეულებრივ, სიმღერას მომღერალი იწყებს და უმეტესად შემშალის წყობასთან ტონის შეუთანხმებლად. შესრულების წინ შემშალის წყობის შეუმონმებლობა შემსრულებლებსა და საკრავს შორის ჰარმონიისა და წყობაში თანხვედრის უმნიშვნელობაზე მიუთითებს.

ადგილობრივი მაცხოვრებლების სმენითი გემოვნების ესთეტიკური თავისებურებები, ისევე, როგორც კულტურული ასპექტები, ურთიერთქმედებაში როლს თამაშობენ, მაგრამ რომელი უფრო ძლიერია შემშალთან მიმართებაში, კულტურული, ესთეტიკური, თუ ვოკალური სიმღერების შესაბამისი ასპექტები?

მომღერლები არ არიან ადაპტირებული შემშალთან, მაგრამ შემშალი ადაპტირდება სიმღერისას და ცდილობს მელოდიის გამეორებით უპასუხოს, თუმცა, ხანდახან პარალელურ ინტერვალში.

მთლიანობაში, ეს მრავალხმიანობა მომღერლისა და შემშალზე შემსრულებლის ერთდროული შესრულებით იქმნება. სინქრონულობა ძირითადად ვლინდება, როდესაც შემშალი საპასუხო დაკვრას იწყებს, თითოეული სტროფის ფინალურ ნაწილში (ვიდეომაგ. 1).

ამ პირველ ვიდეო-ნიმუშში ვხედავთ ჰავრამის სიმღერის შესრულებას შემშალის თანხლებით. ამ მაგალითში შემშალი მომღერალზე დაახლოებით კვარტით ქვემოთაა და ეს დისტანცია თითქმის ბოლომდე წარჩუნდება. ეს ერთ-ერთი კარგი მაგალითია, რომელიც გვაჩვენებს, რომ რეგიონის ხალხის ესთეტიკურ ხედვაში მნიშვნელოვანია არა ინტერვალები და ინტერვალების თანხმობა, არამედ მელოდია და რიტმი. იმის მიუხედავად, რომ ამ შესრულებაში ვხდებით ტრიტონებს (პარალელურად), შემსრულებლებისა და მსმენელის თვალთახედვით, ის უმნიშვნელოა (მაგ. 1).

მეორე მაგალითში (ტრანსლიტერირებული ნიმუში 2), რომელიც წარმოადგენს სიმღერას სახელწოდებით „ახ ბა ლანჯა გიან“, შემშალი და ხმა ერთმანეთისგან დაახლოებით ერთი ტონის დაშორებით სრულდება. როგორც უკვე ითქვა, მომღერალი იწყებს სიმღერას შემშალის წყობის გაუთვალისწინებლად, ხოლო როდესაც შემშალი შემოდის, ერთი ტონით დაბლაა შემსრულებელთან.

მართალია, მუსიკალური კულტურების უმრავლესობაში ერთი ტონის ინტერვალის არ ითვლება სასიამოვნო ინტერვალად, ამის მიუხედავად, ამ მაგალითში შემსრულებლები აგრძელებენ შესრულებას. ჰორამის წარმოდგენების ერთ-ერთი ჩვეულებრივი მახასიათებელია მომღერლის შესრულების დროს წყობის ან დიაპაზონის ცვლილება, რაც სხვადასხვა მიზეზით შეიძლება მოხდეს. ეს ცვლილება, ჩვეულებრივ, ხმოვანების ამაღლებით ხდება. ასეთი შესრულებისას მომღერლის ხმა დაახლოებით 150 მუსიკალური ცენტით მაღლდება, ამასთან წყობა არ იცვლება. ფაქტობრივად, წარმოქმნილი მრავალხმიანობა არასტაბილურია შესრულების დასასრულამდე და მომღერლისა და ინსტრუმენტის ხმას შორის დისტანცია შესრულებისას იზრდება (ვიდეომაგ. 2, მაგ. 2).

სიმღერის გაგრძელება მომღერლის ამაღლებული ტონით

მაგ.: 3-ში მომღერლისა და ინსტრუმენტ შემშალს შორის ერთ ტონზე მეტი სხვაობაა და წარმოქმნილი ორი ხმა არ არის თანხვედრაში, მაგრამ შემსრულებლები ამას მნიშვნელოვნად არ თვლიან. შესრულების გაგრძელებაში, მომღერლის ვოკალური დიაპაზონი იზრდება, რის შედეგადაც წარმოიქმნება ორხმიანობა სხვადასხვა ინტერვალის კოორდინაციით (ვიდეომაგ. 3).

დასკვნა

მრავალხმიანობის კონცეფციის დანახვა შესაძლებელია ცნობიერად ან ქვეცნობიერად მსოფლიოს ბევრ მუსიკალურ კულტურაში. ჰავრამანის მუსიკალური კულტურა ამ წესიდან გამონაკლისი არ არის. ამ მუსიკალურ კულტურაში ბევრი ფაქტორი იწვევს პოლიფონიის წარმოქმნას: ორი-სამი მომღერლის ერთდროული შესრულება, სადაც მათი ხმები ზოგიერთ მომენტში ერთიანდება; შესრულებისას მომღერლების ვოკალური დიაპაზონის ცვლილება სხვადასხვა მიზნით და ვოკალის ინსტრუმენტით თანხლება. დღეს, მეზობელი კულტურების ზეგავლენით, ინსტრუმენტი შემშალი მომღერლებს ხშირად უწევს თანხლებას, რაც წარსულში იშვიათად ხდებოდა. თუმცა, შემშალი დამოუკიდებლადაც აგრძელებს არსებობას და საკუთარი, დამოუკიდებელი რეპერტუარი აქვს, რომელიც ვოკალურთან არ არის დაკავშირებული.

ბევრ შემთხვევაში უსიამოვნო პასაჟებისა და უნისონის უგულებელყოფის გამო, შემშალი და მომღერალი ჰარმონიაში არ არიან და ქმნიან ხმათა დაშრევებს. ეს მრავალხმიანობა გაუცნობიერებელი და უნებლიეა და, რა თქმა უნდა, უმნიშვნელოა შემსრულებლისა და მსმენელის თვალთახედვით, ფაქტობრივად, იგნორირებულია. დასაფიქრებელია დისონანსური ინტერვალების არსებობა, რომლებსაც რეგიონის მაცხოვრებლები უსიამოვნოდ არ თვლიან, რადგან ეს რომ ასე იყოს, მათ გამოსწორებას ეცდებოდნენ, მაგრამ, როგორც ვხედავთ, შემსრულებლებს და მსმენელებს არასდროს უცდიათ მათი შეცვლა. უსიამოვნო ინტერვალების ცნება არ გაჩენილა.

თარგმნა ნინო ყურაშვილმა

აუდიომავალითები:

აუდიომავალითი 1. მაკამ საჰარიში შესრულებული მელოდია

ვიდეომავალითები:

ვიდეომავალითი 1. ჰავრამელი კაცები მღერიან შემშალის თანხლებით. ვოკალი: ნაჯმადინ ჰავრამი, მოჰამედ ჰავრამი. შემშალი: ჯაფერ ზალკაი. შესულების ადგილი და დრო უცნობია.

<https://drive.google.com/drive/folders/1UeFgU\`htUHo\`VRtyU-CDHmlG\`1\`mCa\`R>

ვიდეომავალითი 2. სიმღერა: „ახ ბა ლანჯა გიან“. ვოკალი: ესმაილ ჰამიდი, შემშალი: ბასიტ მორადი, რაშტი, ჩაწერილია სახალხო მუსიკალური ფესტივალისთვის, 2021.

<https://www.youtube.com/watch?v=AwuSKY\`cc\`U>

ვიდეომავალითი 3. სიმღერა: „ბაზ აბა ტავე“. ვოკალი: ესმაილ ჰამიდი. შემშალი: ბასიტ მორადი, რაშტი, ჩაწერილია სახალხო მუსიკალური ფესტივალისთვის, 2021.

<https://www.youtube.com/watch?v=\`PaewWJqjE\`>